

© Éva Le Roi

Vlaams Bouwmeester
Meerjarenprogramma 2017-2020

Vlaamse
overheid

BWMSTR
Ruimte maken
voor mens **2017–2020**
en natuur

1. Inleiding: een vernieuwd bouwmeesterschap

In juni 2015 keurde de Vlaamse Regering de conceptnota over het vernieuwd bouwmeesterschap goed. Dit laatste is voortaan **drieledig**: de Bouwmeester wordt geflankeerd door het Team Vlaams Bouwmeester en door een expertengroep. De **missie** van het bouwmeesterschap wordt in de nota als volgt omschreven:

‘Het bouwmeesterschap heeft als doel het bevorderen van de architectuurkwaliteit van de gebouwde omgeving, opgevat als een synthese van kwaliteiten op het vlak van stedenbouwkundige omgeving, gebruik en beleving, beeldwaarde, bouwtechniek, energie- en kostenbeheer, enzovoort. Deze inzet wordt geconcretiseerd in de begeleiding van opdrachtgevers bij publieke en publiek-private projecten op het vlak van het ontwerpen en realiseren van gebouwen, publieke ruimte, landschap en infrastructuur, en dit steeds in relatie tot de veranderende maatschappelijke uitdagingen en vanuit een transversaal perspectief van samenwerking met de betrokken actoren en sectoren.’¹

Twee **kerntaken** worden daarbij als prioritair aangeduid:

1. De ondersteuning en begeleiding van publieke bouwheren, op projectmatig niveau, in het kader van concrete opgaven. Via een intensieve begeleiding op maat en aan de hand van ontwerpend onderzoek helpt het Team Vlaams Bouwmeester ambitieuze opdrachtgevers om innovatieve projecten te realiseren. (De ondersteuning heeft dus *niet* de gedaante van verplicht advies of kwaliteitscontrole op het einde van een traject.)
2. Het actief bijdragen tot visievorming en reflectie, resulterend in beleidsadvies en initiatieven omtrent maatschappelijke uitdagingen en hun implicaties en mogelijkheden op het vlak van kwaliteitsvol ontwerpen en bouwen.

Daarnaast worden nog enkele **aanvullende opdrachten** genoemd:

- communicatie en sensibilisering rond actuele kwesties en het creëren van een architecturaal kwalitatieve leefomgeving;
- advisering m.b.t. knelpunten en hiaten in de regelgeving, in relatie tot architectuurkwaliteit in de brede zin;
- kansen geven aan jonge ontwerpers.

Daarbij wordt benadrukt dat de Bouwmeester, als onafhankelijk expert en adviseur van de hele Vlaamse Regering, een **bruggenbouwer** is, met bijzondere aandacht voor de **transversale** benadering van projecten. Het doel moet steeds zijn om verschillende belangen met elkaar te verbinden in functie van ruimtelijke en maatschappelijke kwaliteit. In relatie tot publieke en semipublieke bouwheren is de rol van het bouwmeesterschap begeleidend, inspirerend en initiërend.

1 VR2015 1906 DOC.0593/1bis

2. Het Team Vlaams Bouwmeester: weldra 20 jaar knowhow

De conceptnota ‘vernieuwd bouwmeesterschap’ bekrachtigt en versterkt de functie van het bouwmeesterschap, zoals het zich van bij de aanstelling van de eerste Vlaamse Bouwmeester heeft ontwikkeld. Sinds 1999 werkt de Vlaamse overheid inderdaad onafgebroken aan een excellent architectuurbeleid en een voorbeeldig bouwheerschap. De inspanningen van mijn voorgangers bOb Van Reeth, Marcel Smets, Peter Swinnen en Stefan Devoldere² hebben hun vruchten afgeworpen: het gebouwde publieke patrimonium is de voorbije twee decennia in heel Vlaanderen onmiskenbaar naar een hoger niveau getild. Deze kwaliteitssprong wordt algemeen erkend, zowel in Vlaanderen als internationaal. Om dit doel te bereiken en telkens nieuwe uitdagingen het hoofd te bieden, hebben de opeenvolgende bouwmeesters een **team** rond zich verzameld dat reeds twintig jaar, over beleidsdomeinen heen, kennis opbouwt rond publiek opdrachtgeverschap, actuele thema’s op de beleidsagenda plaatst en in functie daarvan allianties aangaat met diverse partners binnen en buiten de overheid. Samen met het team werden ook een reeks specifieke **werkwijzen en procedures** ontwikkeld om publieke opdrachtgevers te begeleiden en het rijke ontwerp-potentieel dat in Vlaanderen en internationaal voorhanden is, ten volle in te zetten voor het algemeen belang. Daarbij ging ook aandacht naar speculatief, multidisciplinair onderzoek over de lange termijn. Een overzicht:

Open Oproep

De Open Oproep, het oudste en best gekende instrument van het Team Vlaams Bouwmeester, is in de voorbije decennia uitgegroeid tot een ‘sterk merk’. De Open Oproep is een procedure die publieke opdrachtgevers toelaat ontwerpers te selecteren voor opdrachten op het vlak van architectuur, stedenbouw of landschapsarchitectuur. Openbare besturen verlenen hierbij een mandaat aan de Vlaamse Bouwmeester om de selectieprocedure mee te sturen. Het Team Vlaams Bouwmeester brengt hen via een halfjaarlijkse oproep aan ontwerpers in contact met een rijk aanbod aan internationale ontwerp-bureaus, staat hen bij in de opmaak van een projectdefinitie en begeleidt de hele procedure. De Open Oproep heeft overigens niet alleen geleid tot een tastbaar patrimonium van kwaliteitsvolle realisaties in heel Vlaanderen: daar voor elke ontwerp-opgave drie à vijf ontwerp-teams een voorstel formuleren, wordt in de Open Oproep ook de kracht van ontwerpend onderzoek telkens opnieuw concreet gedemonstreerd. In de toekomst wil ik de procedure consolideren en blijven inzetten op het optimaliseren ervan, mét aandacht voor de behoeften en bezorgdheden van zowel publieke opdrachtgevers als ontwerpers. Naar aanleiding van een aantal concrete vragen die de Vlaamse Regering stelde ten tijde van de goedkeuring van de conceptnota ‘Vernieuwd Bouwmeesterschap’, werd het reglement onlangs reeds voor de vierde maal herzien. Het nieuwe reglement werd goedgekeurd door de Vlaamse Regering op 18/10/2016.

² Waarnemend Vlaams Bouwmeester 2015-2016

Advies

Het Team Vlaams Bouwmeester geeft ook projectadvies. Voor (semi)publieke projecten van een bepaalde omvang is deze adviesfunctie bij decreet vastgelegd, maar voor projecten van strategisch belang neemt de Vlaamse Bouwmeester vaak zelf initiatief en spreekt publieke opdrachtgevers aan om hen bij te staan in hun opdracht.

Prijs Wivina Demeester voor excellent bouwheerschap

De Prijs Wivina Demeester is de prijs van de Vlaamse overheid voor inspirerend opdrachtgeverschap bij de realisatie van stedenbouwkundige, landschappelijke en architecturale projecten in Vlaanderen. Het voorbeeldige traject dat werd afgelegd door de opdrachtgever, en dat een kwaliteitsvolle realisatie mogelijk maakte, wordt hier in de kijker gezet. De prijs wordt tweejaarlijks uitgereikt, telkens volgens drie thematische categorieën.

Meesterproef

De Meesterproef daagt publieke opdrachtgevers uit om jonge ontwerpers en kunstenaars een kans te geven een eerste overheidsopdracht uit te voeren. Onder begeleiding van een door de Vlaamse Bouwmeester aangestelde projectregisseur kunnen de meest innovatieve en frisse oplossingen ook werkelijk uitgevoerd worden na de goedkeuring door een deskundige jury. Met deze selectieprocedure worden kleinere opdrachten via een onderhandelingsprocedure zonder bekendmaking gegund aan de ontwerpers.

Pilootprojecten

De Pilootprojecten koppelen thematisch ontwerpend onderzoek met een beleidsvoorbereidende inslag aan de realisatie van grensverleggende projecten. Voor elk van de Pilootprojecten worden specifieke allianties aangegaan met betrokken en relevante partners. Naast de realisatie van de projecten wordt een brede communicatie gevoerd over het leertraject via symposia en publicaties, en wordt met de partners een vervolgetraject voorzien om regelgeving en instrumenten op elkaar af te stemmen en op elk bestuursniveau te optimaliseren. De Pilootprojecten spelen in op actuele en urgente thema's (zorg, wonen, landbouw, kunst in opdracht, verontreinigde terreinen, studentenhuisvesting...).

Labo Ruimte

Labo Ruimte is een open samenwerkingsverband tussen het Team Vlaams Bouwmeester en Ruimte Vlaanderen, en wordt naargelang van de thematiek uitgebreid met geëngageerde administraties, experts, relevante organisaties en actoren. Via ontwerp en maatschappelijk debat onderzoekt Labo Ruimte, in thematische trajecten, hoe de evolutie naar een duurzamere samenleving ruimtelijk vorm kan krijgen. In de werking van Labo Ruimte staan vier uitgangspunten centraal: focus op de lange termijn; het scheppen van een vrije denk- en spreekruimte; samenwerking over de grenzen van functies, disciplines en organisaties heen en de combinatie van ontwerp en onderzoek. Voorbeelden van Labo Ruimte trajecten zijn: 'Stedelijk Systeem Kust', 'Energie landschappen', 'Antwerpen, Circulaire Stad' en 'Lage Landen'.

Bouwmeester Label

Omdat het Team Vlaams Bouwmeester ervan overtuigd is dat ontwerpend onderzoek een wezenlijk maatschappelijk verschil kan maken, wil het interessante onderzoeksvragen, gelanceerd door onderzoekers en ontwerpers zelf, mee aanmoedigen en ondersteunen. Projecten die met het Label worden onderscheiden, krijgen een bescheiden budget voor onderzoek, netwerking, het schrijven van een concepttekst, het maken van een eerste visualisatie en een publiek presentatiemoment. Tevens engageert het Team Vlaams Bouwmeester zich om de geselecteerde onderzoeksintenties mee op de politieke agenda te helpen plaatsen.

De komende jaren zal ik dankbaar gebruik maken van de opgebouwde expertise. De vertrouwde methodiek wens ik, in het licht van de nieuwe maatschappelijke uitdagingen, te versterken en waar nodig aan te vullen. Daarnaast ben ik verheugd bij de strategische visievorming te kunnen rekenen op de steun van de vierkoppige **expertengroep Vlaams Bouwmeester**, die in januari 2017 werd aangesteld. Voor de duur van mijn mandaat zal hij fungeren als kwaliteitskamer en klankbord, en bijdragen tot de versterking van het draagvlak voor het bouwmeesterschap.

3. Omgevingsanalyse: uitdagingen en kansen

Wereldwijd zetten menselijke nederzettingen, voedselproductie, industrie, transport en de groeiende inzet van grond als een investeringsproduct voor ruimtelijke ontwikkelingen de open ruimte onder druk. Een nieuwe vorm van 'ruimtelijke nederigheid' is dan ook een planetaire burgerplicht geworden. Specifiek voor Vlaanderen scherpen een aantal problemen dit spanningsveld verder aan. Circa 70% van de Vlamingen woont suburbaan in zeer lage dichtheid. Dit verkwistende woonmodel is historisch gegroeid én verder aangemoedigd door het naoorlogse woonbeleid.³ Het gevolg is dat we met een ruimtebeslag⁴ van 33% (in 2015) recordhouder zijn in Europa. Hoewel België de derde hoogste bevolkingsdichtheid in Europa heeft, kent Vlaanderen een van de laagste dichtheden in inwoners per gebruikte hectare 'mensenruimte'. Bovendien is dit hoge ruimtebeslag zeer sterk ge-fragmenteerd, waardoor onze mobiliteit quasi volledig afhankelijk is van de individuele auto.

Het vernevelde ruimtelijke model zorgt voor zwakke steden die te dun bevolkt zijn en te weinig belastingbetalende inwoners tellen om de maatschappelijke taken van de steden te kunnen bekostigen (tewerkstelling, transport, cultuur, horeca, winkelen, veiligheid...). Eenzelfde 'verdunde stedelijkheid' treft echter ook het platteland: verkavelingen en lintbebouwing hebben de natuur verdrongen en wonen in het groen is quasi onmogelijk geworden. Hiermee samenhangend kunnen we voor Vlaanderen nog een reeks andere trieste Europese 'records' en structurele problemen optekenen, die transversaal impact hebben op al onze beleidslijnen:

- Het verdwijnen van zes hectare open ruimte per dag
- Een teloorgang van de biodiversiteit
- Het record aan kilometer weg per wooneenheid en aan kilometer nutsleidingen (riolering, waterleiding, gas, bekabeling...) onder die wegenis. De kosten van al deze infrastructuur wegen zwaar op het overheidsbudget
- Het record aan uren file per werknemer. Tijdsverlies in files tast het rendement van de economie aan en kost quality time die men anders had kunnen spenderen aan familie, vrienden, sport, etc. Levenskwaliteit en job-satisfactie komen beide onder druk te staan
- Hoge publieke uitgaven voor diensten als thuiszorg, postbedeling en huisvuilophaling
- Openbaar vervoer dat structureel niet performant kan zijn omdat zijn opdracht quasi onmogelijk is. Zowel dat openbaar vervoer als de fiscaal aftrekbare bedrijfswagens vormen zware publieke uitgaveposten
- Een zware verkeersdodentol en een verhoogd risico op vereenzaming van de verouderende bevolking in suburbaan gebied, beide als gevolg van het wonen op auto-afhankelijke locaties die steeds moeilijker te bereiken zijn.

Het goede nieuws is dat (publieke) bouwheren en ontwerpers, die jarenlang de consumptie van open ruimte hebben gefaciliteerd, zich net daarom ook als beste kunnen omscholen tot de laatste

3 De wet De Taeye (1948) benadrukte het belang van het verwerven van een eigen (kleine) woning en voorzag in de bouw van 50.000 goedkope woningen voor de Belgische bevolking. Er werden premies voorzien voor de bouwheren, alsook kon men tot 90% van de bouwsom ontlennen. Hiermee wilde men de oprichting van gebouwen met meerdere en/of gegroepeerde woongelegenheden tegengaan en de stadsvlucht ondersteunen.

4 'Het ruimtebeslag bestaat uit de ruimte, ingenomen door onze nederzettingen, dus door huisvesting, industriële en commerciële doeleinden, transportinfrastructuur, recreatieve doeleinden, serres etc. Parken en tuinen maken hier ook deel van uit.' *Witboek Beleidsplan Ruimte Vlaanderen*, 2016, p. 15.

verdedigers ervan. Zij hebben de krachtigste sleutels in handen om te werken aan een duurzame toekomst. Bovendien kunnen elk van de hoger genoemde problemen ook beschouwd worden als opportuniteiten, kansen op transitie, op ontwikkeling en kwalitatieve groei. Het zijn die uitdagingen die we hierna verwerkt hebben in een strategische visie en een reeks doelstellingen.

Om recht te doen aan de maatschappelijke veelzijdigheid en complexiteit van de materie zijn deze strategische doelen hier zeer breed opgevat. Het is duidelijk dat het Team Vlaams Bouwmeester niet voor alle vermelde thema's en deelaspecten concrete actie zal kunnen ondernemen. De doelstellingen zoals ze in deze tekst werden uitgewerkt, vormen veeleer het strategische kader waarbinnen de concrete jaaractieplannen zullen worden ingeschreven en de afzonderlijke projecten uitgerold.

4. Strategische visie voor het vierde bouwmeestermandaat

Als nieuwe Vlaamse Bouwmeester wil ik de komende jaren inzetten op de ontwikkeling van een bouw- en ontwerpagenda voor een aangenamere, gezondere, beter uitgeruste en meer inclusieve leefomgeving, gekoppeld aan een zorgzamere en duurzamere omgang met ons leefmilieu en met natuurlijke hulpbronnen. Architectuur en ontwerpend onderzoek kunnen in de **transitie naar integrale duurzaamheid** een belangrijke bijdrage leveren, door toekomstvisies en innovatieve oplossingen te verbeelden, te testen en te concretiseren in realisaties.

De transitie veronderstelt het vrijwaren en creëren van **open ruimte** door een kwaliteitsgestuurde verhoging van het **ruimtelijk rendement**.⁵ De ontwikkeling van **nieuwe woonvormen** en de zorgzame omgang met **erfgoed** zijn in dat verband cruciale thema's. Om de nodige omslag te bewerkstelligen, is ook onderzoek en reflectie nodig rond de herijking van het **publiek opdrachtgeverschap** en de **ruimtelijke regelgeving**, en zijn **intergewestelijke en internationale allianties** onontbeerlijk. Via reflectie wil ik het politieke en publieke debat rond alle facetten van de architecturale en ruimtelijke problematiek stimuleren. Door gebruik te maken van monitoring, data en onderzoek wil ik tevens de Vlaamse ontwerpagenda wetenschappelijk onderbouwen, met aandacht voor de lange termijn. Binnen het kader van onze transversale taakstelling wil ik de zeer grote hoeveelheid reeds aanwezige ruimte-gerelateerde kennis in de verschillende administraties laten koppelen en bruikbaar maken als basis waarop nieuwe architecturale en stedenbouwkundige concepten kunnen gebouwd worden en noodzakelijke transities voorbereid. De door VITO in opdracht van Ruimte Vlaanderen ontwikkelde waarderingskaart 'gedifferentieerde ontwikkelingskansen' (2015), die de best scorende locaties aangeeft op het vlak van knooppuntwaarde én voorzieningen, vormt hier een prikkelende aanzet.⁶ Door het belang van de ruimtelijke problematiek ligt een structurele samenwerking met het departement **Ruimte Vlaanderen** voor de hand. Hiermee werd trouwens al een begin gemaakt tijdens het vorige bouwmeestermandaat. Er zijn nu reeds afspraken om die synergie te bestendigen en te intensiveren.

De **transversaliteit** van het bouwmeesterschap reikt echter veel verder. Het projectmatig samenwerken met publieke opdrachtgevers, via een integrale benadering van **concrete architectuuropgaven**, raakt aan beleidsthema's als huisvesting, cultuur, energie, zorg, mobiliteit, schoolinfrastructuur, overheidsopdrachten, woonfiscaliteit, enzovoort. Bruggen bouwen naar andere beleidsdomeinen, vanuit een breed kwaliteitsbegrip, is dan ook een noodzakelijke voorwaarde. Bovendien vervult het bouwmeesterschap van oudsher, in samenwerking met partners zoals het Vlaams Architectuurinstituut, een rol in het voeden en bevorderen van de **architectuurcultuur** in Vlaanderen. Als betrokkene bij de oprichting van Stad en Architectuur in Leuven, en later van het Vlaams Architectuurinstituut, ben ik me er ten volle van bewust dat die architectuurcultuur blijvend moet worden gekoesterd. Aansluitend zal ook aandacht uitgaan naar de **ontwerpopleidingen**, onder meer om toekomstige ontwerpers de nieuwste inzichten en de juiste reflexen mee te geven rond natuurlijke structuren en efficiënter ruimtegebruik. Ten slotte wil ik inzetten op een brede, toegankelijke **communicatie** met aandacht voor 'good practices'. Deze communicatie moet er voor zorgen dat architectuur, stedenbouw en landschap betrokken worden in een gesprek tussen burgers, beleidsmakers en specialisten.

5 'Ruimtelijk rendement is de mate waarin het ruimtebeslag gebruikt wordt voor maatschappelijke doeleinden. Het genereren van hoger ruimtelijk rendement gebeurt door meer activiteiten op eenzelfde oppervlakte te organiseren zonder afbreuk te doen aan de leefkwaliteit, en dit op de best gelegen plaatsen.' *Witboek Beleidsplan Ruimte Vlaanderen*, p. 30.

6 https://www.ruimtevlaanderen.be/Portals/108/docs/Onderzoek/Syntheserapport_studie_knooppuntwaarde_juni2016.pdf

5. Strategische doelen

5.1 ——— Anders ontwerpen en bouwen voor meer levenskwaliteit en open ruimte

Voor meer levenskwaliteit hebben we nood aan open ruimte voor natuur, biodiversiteit, voedselproductie, recreatie, ontspanning, drinkwatervoorziening, waterhuishouding, enzovoort. Daarnaast is ook de belevingswaarde van belang: we hechten waarde aan open landschappen omdat we ze mooi vinden, omdat ze sporen van het verleden dragen, omdat we er de stilte kunnen opzoeken, omdat we er in vrijheid door kunnen bewegen, omdat we er graag op vakantie gaan... Wil men in de Vlaamse context werk maken van de vrijwaring en creatie van open ruimte én van andere duurzaamheidsdoelstellingen (een betere mobiliteit, efficiëntere dienstverlening...), dan is het terugdringen van het ruimtebeslag een eerste, noodzakelijke voorwaarde.

Als Bouwmeester wil ik de creativiteit en innovatieve kracht van ontwerpers maximaal inzetten voor de ontsnippering van Vlaanderen, de verdichting en kernversterking in steden en dorpen, de versterking en uitbreiding van het groen-blauwe netwerk en de creatie van groengebieden met verhoogde ecologische waarde. Ik wil dan ook actief meewerken aan de verdere verscherping en de versnelde realisatie van de brede doelstellingen die zijn opgenomen in het Witboek Beleidsplan Ruimte Vlaanderen,⁷ met focus op de creatie van een aangenamere, beter uitgeruste en meer inclusieve leefomgeving.

Open ruimte is daarbij te beschouwen als een publiek goed dat we moeten behouden voor volgende generaties, en dat ook voor de huidige generatie, in haar diversiteit, (deels) toegankelijk of op zijn minst waarneembaar moet zijn. In functie van die sociale bekommernis moeten we een beter evenwicht zoeken tussen individuele en collectieve belangen. Ik wil er mee over waken dat open ruimte niet louter een verhaal van geprivilegieerden wordt. Werk maken van verdichting en kernversterking betekent niet zozeer dat we minder moeten gaan bouwen of kleiner wonen, maar wél dat we op zoek gaan naar nieuwe modellen, die winsten opleveren voor iedereen.

Beter inzicht in het samenspel tussen open ruimte en verstedelijking

Open ruimte en stedelijkheid staan niet tegenover elkaar. Beide zijn verweven en moeten dat blijven. We kunnen de stad – of de stadsregio – beschouwen als een complex systeem, dat in de behoeften van de huidige en toekomstige bewoners moet voorzien. Het concept ‘metabolisme’ van de stad is niet nieuw, maar krijgt de jongste jaren, gezien de grote opgaven op vlak van klimaat en energie, een vernieuwde aandacht. Open ruimte heeft een belangrijke rol te spelen in dat stedelijk metabolisme: in de strijd tegen klimaatverandering, in de waterhuishouding, de energietransitie,

⁷ Deze beleidsverklaring, die de strategische krachtlijnen schetst voor de ruimtelijke ontwikkeling voor de komende decennia, werd op 30 november 2016 door de Vlaamse Regering goedgekeurd. Ze vormt een belangrijke stap in de transitie naar een nieuw ruimtelijk model voor Vlaanderen.

de voedselproductie, het temperen van het hitte-eiland-effect... Het is van belang dat we ook als ontwerpers, stedenbouwkundigen en ruimtelijke planners een beter inzicht krijgen in de mogelijkheden van een multifunctionele inrichting van de open ruimte. De voorbije jaren werd al heel wat onderzoek verricht naar de (economische) meerwaarde van ecosysteemdiensten. Ook moeten we durven nadenken over nieuwe verdienmodellen voor open ruimte en mogen we niet bang zijn om behalve de culturele en sociale, ook de monetaire waarde van open ruimte te benoemen: hoe kan de landbouweconomie verbreden naar landschaps- en natuurbeheer, hoe kan verdichten aan de randen van open ruimte zowel voor de open ruimte als het wonen meerwaarde genereren? Als Bouwmeester wil ik bewuster inzetten op een beter inzicht in de rol en waarde van landschaps- en ecosystemen, als onderbouwing voor keuzes in ruimtelijke projecten.

Inzetten op samenwerking voor meer aaneengesloten open ruimte

De logica van open ruimte, van biodiversiteit, van watersystemen, functioneert wars van administratieve of sectorale grenzen. De grote klimaat- en energieopgaven waar we voor staan, maken de nood aan samenwerking des te urgenter, ook met minder evidente actoren of sectoren (mobiliteit, energie, economie...). In de projecten die het Team Vlaams Bouwmeester ondersteunt, heb ik de ambitie om fragmentatie, niet alleen van de verstedelijking, maar evenzeer van de open ruimte, tegen te gaan en in te zetten op systeemdenken. Het is bijvoorbeeld onvoldoende om 'groene stapstenen' uit te zetten, we moeten werken aan een veel betere continuïteit van ecologische netwerken en landschapsstructuren in een samenhangend geheel. Om dit te realiseren, volstaat het evenmin om te streven naar een uitbreiding van de natuurgebieden met een beschermd statuut (Natura 2000), maar moeten we ook nadenken over hoe parken en tuinen, landbouwgebieden, randen langs spoor-, water- en autowegen, industrieterreinen... een bijdrage kunnen leveren aan het verbeteren van die ecologische structuur en van landschappelijke structuren. Zo bijvoorbeeld kan de landbouwsector, door een verscherping van zijn toekomstvisie voor het landschap en een milieuvriendelijker aanpak, het uitzicht van Vlaanderen helpen veranderen. Ik wil publieke opdrachtgevers stimuleren een visie op, de ontwikkeling én het beheer van open ruimte expliciet en prominent mee te nemen in elk project. Aandacht voor de ruimtelijke impact van nieuwe technologieën op het vlak van onder meer mobiliteit (zelfrijdende wagens, drones...) en energieproductie, is hierbij een voorwaarde. Waar nodig wil ik de juiste externe partners of expertise betrekken om ook de kennis rond natuurlijke en landschappelijke systemen te onderbouwen.

Actief ondersteunen van een openruimtebeleid

Het Open Ruimte Platform – een samenwerking tussen De Vlaamse Landmaatschappij, Ruimte Vlaanderen, de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten en de Vereniging van de Vlaamse Provincies – verenigt al vele actoren en vertrekt vanuit de overtuiging dat de open ruimte een cruciale bouwsteen en hefboom is voor de toekomst van verstedelijkt Vlaanderen. Het Platform wil bovenlokale doelstellingen koppelen aan lokale dynamieken door samenwerking tussen verschillende uitvoerende instanties en natuurlijke personen tot stand te brengen. Concreet gebeurt dit door kennis te delen, testcases uit te werken in ontwerpend onderzoek en aanbevelingen te formuleren voor toekomstig beleid. Het Team Vlaams Bouwmeester zal deze ambitie, die de hele Vlaamse overheid én lokale overheden en actoren aanbelangt, mee ondersteunen. Met dit doel werd het team reeds versterkt met een openruimte-adviseur.

Het projectmatig bevorderen van verdichting en kernversterking

De verbeelding van innovatieve oplossingen en de realisatie van concrete voorbeeldprojecten vormen krachtige katalysatoren voor de verdere ontwikkeling en implementatie van een volwaardig omgevingsbeleid. Verdichting en kernversterking zijn niet alleen nodig met het oog op de aanpak van brede maatschappelijke doelstellingen en het veilig stellen van onze toekomst: zij bieden hier en nu concrete kansen voor een diverser woonaanbod, efficiëntere en beter bereikbare diensten en voorzieningen, een vlottere mobiliteit, gemeenschapsvorming enzovoort. Kernversterking is overigens geen louter landelijke problematiek. De optimalisering van de Vlaamse steden is nog lang geen afgewerkt verhaal. De neergang van de handel in de binnenstad, migratie, marginalisatie en gentrificatie vormen belangrijke uitdagingen, en bezorgdheden rond milieu en klimaat mogen geen alibi worden om sociale ongelijkheid te bestendigen. Een sociale agenda moet in projecten rond verdichting en kernversterking dan ook stelselmatig worden meegenomen. Kernversterking betekent óók: iedereen toegang geven tot kwaliteitsvolle (collectieve) ruimte.

Draagvlakcreatie, sensibilisering en ruime communicatie

Planmatige verdichting en kernversterking gaan in tegen de Vlaamse traditie van verkavelen en wonen in lage dichtheid. Die traditie heeft niets te maken met hardleers individualisme of asociaal gedrag: ze is geografisch bepaald en historisch gegroeid, werd door het naoorlogs ruimtelijk en fiscaal beleid verder aangemoedigd én door de veralgemening van individueel autobezit mogelijk gemaakt. Een top-downbenadering van deze problematiek zal niet volstaan: ze vergt een regelrechte cultuuromslag. Daarom wil ik inzetten op draagvlakcreatie, sensibilisering en ruime communicatie, naar alle bestuursniveaus én naar de brede bevolking. Beroepsverenigingen en andere organisaties uit de landelijke sector (Boerenbond, Landelijke Gilden, Natuurpunt, Bond Beter Leefmilieu...) zijn belangrijke gesprekspartners. Een zichtbare, toegankelijke en laagdrempelige positionering van het bouwmeesterschap is daarbij een voorwaarde. Ook partnerschappen met lokale actoren (bijv. Oproep WinVorm, gebiedswerking in steden en gemeenten) zijn hier van belang: zij kunnen vaak snel anticiperen op mogelijkheden die zich voordoen.

5.2 ————— Wonen gericht op levenskwaliteit en duurzame ontwikkeling

Ons huidige woonmodel heeft Vlaanderen ruimtelijk laten dichtslippen en ons opgezaald met een zeer moeilijk en milieubelastend mobiliteitsverhaal (auto-afhankelijkheid, fileleed...). Dit heeft op zijn beurt weer een vermindering van de woonkwaliteit met zich gebracht. Bovendien wordt in België 72% meer energie per m² woonoppervlakte verbruikt dan het Europese gemiddelde.⁸ Doordat de gemiddelde oppervlakte van onze woningen in verhouding tot onze buurlanden ook nog significant groter is, bedraagt ons energieverbruik per woning zelfs meer dan het dubbele van het Europese gemiddelde. Niet voor niets vormt 'Slim wonen en leven' een van de zeven transitieprioriteiten die

⁸ McKinsey & Company, *World-Class Energy Efficiency in Belgium*, 2009.

werden gedefinieerd in het kader van Visie 2050, de toekomstvisie van de Vlaamse Regering. Het Team Vlaams Bouwmeester is reeds actief bij dit transitietraject betrokken. Aansluitend wil ik het bouwmeesterschap, zowel via de projectmatige aanpak als door het initiëren van onderzoek, inzetten om de woonproblematiek te keren en de woonkwaliteit te verbeteren, met aandacht voor de volgende aspecten:

Naar een locatie-gestuurde woonstkeuze

Door in te zetten op kernversterking (wonen in de stad of in de dorpskern) en op wonen nabij voorzieningen en knooppunten van openbaar vervoer, kan het ruimtelijk rendement worden verhoogd. Dit biedt op zijn beurt de sleutel tot een rijker en diverser aanbod van woningen, maar ook van zorg, groen (tuinen en parken, stadslandbouw, wateroppervlakken...), diensten enzovoort. Concepten als het verdichten voor grote publieke open ruimte, ruimtelijke modellen zoals de lobbenstad (waarbij stad en natuur verweven worden) en stadsnatuur (parken met hoge ecosysteemkwaliteit, lagere toegankelijkheid en gereduceerde onderhoudskost) zullen verder onderzocht en gestimuleerd worden. Daarbij dient ook aandacht te gaan naar openbaar vervoer en zachte mobiliteit: trage wegen, fietswegen, etc. Voorts dient de betaalbaarheid als een volwaardig kwaliteitsaspect te worden beschouwd en bewaakt.

Schaalvergroting in de woningbouw

Ik wil mee inzetten op woonprojecten van een grotere schaal als alternatief voor individueel opdrachtgeverschap, en dit zowel via collectief particulier opdrachtgeverschap als via private groeps-woningbouw door de vrije markt. Ook het hybride wonen in coöperatieven, het vormen van community land trusts, cohousing en het wonen in verzamelgebouwen⁹ wil ik verder laten onderzoeken en stimuleren. De schaalvergroting biedt voordelen op het vlak van betaalbaarheid, terwijl de juiste inzet van ontwerpend onderzoek ook voor een hogere woonkwaliteit kan zorgen, bijvoorbeeld door het voorzien van gedeelde (buiten)ruimtes en voorzieningen. Schaalvergroting is ten slotte een belangrijke sleutel tot energiezuiniger wonen. De totale ecologische voetafdruk van het wonen in een suburbane passiefbouwwilla is groter dan die van een niet geïsoleerde 19de-eeuwse rijwoning in de stad (prof. Allacker, KULeuven). Hoewel energie (productie en verbruik) en duurzame technieken wel degelijk mee een rol spelen, zijn het dus ook de locatie en de mobiliteit die sterk doorwegen in de totale CO₂-uitstoot van het wonen. Ook wonen in functie van smart grid, geothermie, warmtenetten en het recycleren van restwarmte van nabije industrie kunnen pas worden ingezet in projecten die gedacht worden op een grotere schaal.

Naar een verhoogde woonmobiliteit in functie van levenskwaliteit

De vergrijping en andere maatschappelijke evoluties zorgen voor gezinsverdunding. Zo telde België in 1970 600.000 alleenstaanden, in 2008 ca. 1,5 miljoen en in 2013 ca. 1,6 miljoen. Dit leidt niet alleen tot een toename van de woonoppervlakte per inwoner, maar ook tot toenemende vereenzaming, terwijl vooral in suburbaan gebied de zorg steeds moeilijker bereikbaar wordt. Kernversterking en verdichting kunnen het wonen in een zorgende gemeenschap, nabij voorzieningen en openbaar vervoer, bevorderen. Daarom moeten we durven inzetten op een verhoogde woonmobiliteit, ook in

⁹ Een verzamelgebouw huisvest een evenwichtige programmamix tussen kantoren, wonen en ondersteunende stedelijke buurtfuncties, die bijdraagt tot een verrijking van de omgeving en tegelijk de verschillende gebruikers een meerwaarde biedt.

de tweede levenshelft. Het is beter tijdig te verhuizen naar een kern waar indien nodig efficiënt thuiszorg kan worden verleend, dan levenslang eenzaam te blijven op een suburbane en auto-afhankelijke locatie. Een andere manier om het probleem van gezinsverdunding en vereenzaming te ondervangen, is inzetten op levenslang aanpasbare woonomgevingen in de kernen. Daartoe moet een breed spectrum van woonwijzen én woonprijzen gegarandeerd worden.

Wonen en werken beter op elkaar afstemmen

Werkgelegenheid in de kern, niet alleen in de dienstensector maar ook in aangepaste maakindustrie, brengt het wonen dicht bij het werk en neemt het woon-werkverkeer op in de economie van de korte kring. Ook hier kan een verhoogde woonmobiliteit ingezet worden voor woonstkeuze dicht bij de werkplek. Ook met verzamelgebouwen kunnen wonen en werken dicht bij elkaar gebracht worden.

Sociaal en betaalbaar wonen

Omdat er meer dan 100.000 gezinnen op de wachtlijsten voor een sociale woning staan, moeten we blijven onderzoeken hoe we de realisatie van sociale woningen substantieel kunnen verhogen. Niet alleen het ontoereikende aanbod maar ook de hoge kostprijs van de sociale woningbouw moeten aanleiding zijn om te zoeken naar nieuwe pistes in dit segment van de woningmarkt. De kritiek dat sociale woningen groter en duurder zijn dan wat de markt produceert, is een stimulans voor verbetering door ontwerpend onderzoek. Ik wil dan ook helpen ruimte te scheppen voor experiment. Creatieve oplossingen kunnen aantonen dat betaalbaarheid en kwaliteit wél samengaan. De regelgeving en oppervlakenormen (VMSW, lokale overheden...) moeten gewogen geïnterpreteerd kunnen worden. Woonkwaliteit en -comfort staan niet los van een kostenafweging, willen we de productie van sociale woningen opdrijven. Een groter aanbod en betaalbaarheid kunnen ook bereikt worden door een grotere schaal van projecten. Anderzijds wil ik erover waken dat de focus op lage kosten niet leidt tot een nog kortere levensduur van de woningen. Het is belangrijk te investeren in woning- en bouwconcepten die bedacht zijn op een langere levensduur, op renovatie, verandering en herbestemming. Ik wil huisvestingsmaatschappijen ondersteunen met de realisatie van duurzame en toekomstgerichte projecten. Tevens wil ik de private markt helpen inzetten voor het realiseren van betaalbaar wonen in meer gemengde woonomgevingen, met een gezonde sociale mix.

Een professionele huurmarkt

Meer collectieve woningbouw, die noodzakelijk is voor de verdichting van de kernen, vereist nieuwe en professionele spelers op de woningmarkt. De huurwoningmarkt is in ons land onvoldoende uitgebouwd. De transitie van zelfbouw van de eigen woondroom naar sleutel op de deur is geruisloos gebeurd, mede door de verhoogde complexiteit en techniciteit van het bouwen. Voor jongeren vandaag lijkt het bezit van een eigen huis minder belangrijk te worden. Een sterkere huurwoningmarkt is daarop een antwoord. Het is ook een voorwaarde voor meer residentiële mobiliteit. Providers van huurwoningen zijn, omwille van hun rol als patrimoniumbeheerders, sterker gericht op de toekomstwaarde en dus de duurzaamheid van de woningen die zij bouwen. Innovatieve ondernemingen, zoals coöperaties, die inzetten op betaalbare huurwoningbouw en op zoek zijn naar ontwerptalent, verdienen daarom ondersteuning.

5.3 ——— Een zorgzame omgang met erfgoed voor een kwalitatieve leefomgeving

De inzet van ontwerp en ontwerpend onderzoek in de omgang met ons gebouwd en landschappelijk patrimonium kan de levenskwaliteit in steden en dorpen aanzienlijk verhogen. Zowel de culturele waarde als de mogelijkheden van hergebruik (van bouwelementen, materialen...) en herbestemming moeten daarbij telkens zorgvuldig worden overwogen. Door aan al deze aspecten de juiste aandacht te besteden, kunnen we niet alleen 'meer doen met minder', maar genereren we historisch gelaagde, veelzijdige en boeiende leefomgevingen. Ik wil met het agentschap Onroerend Erfgoed samenwerken om ambitieuze, kwaliteitsvolle hedendaagse interventies te helpen realiseren. Samen kunnen we als constructieve gesprekspartners de dialoog met publieke opdrachtgevers over hun erfgoed aangaan. Het begin 2016 opgestarte Projectbureau Herbesteding Kerken en de editie 2017 van de Meesterproef, gewijd aan 'Erfgoed en herbesteding', vormen alvast eerste stappen naar verdere samenwerking.

Een dynamische omgang met het patrimonium

Gebouwen en landschappen zijn geen statische objecten maar onderdelen van dynamische processen: ze zijn permanent in verandering. Bij de herbesteding of het hergebruik van erfgoed is het dus geen zaak om de toekomst te doen passen in het verleden maar wel om het verleden mee te nemen naar een nieuwe toekomst. Ook voor een beschermd gebouw moet men de ambitie durven uitspreken dat het beste eigenlijk nog moet komen. In die zin is het wenselijk om bij elke herbesteding, vanuit een respectvolle houding maar zonder a priori's, de hele waaier van mogelijkheden te bestuderen op hun haalbaarheid en maatschappelijke meerwaarde, gaande van minutieuze restauratie tot invasieve en zeer drastische transformatie. Algemeen wil ik in onze verhouding tot overgeleverde cultuurgoederen streven naar een actievere, verantwoordelijke omgang, waarbij we onszelf minder zien als erfgenamen (wat hebben wij gekregen en moeten we bewaren?) dan wel als *erflaters* (wat willen we als erfdeel doorgeven aan de volgende generatie?).

Erfgoed en sociale woningbouw

Sociale huisvestingsmaatschappijen kampen vandaag met de onbetaalbaarheid van het renoveren van historische wijken met grondgebonden woningen. Voor de renovatieproblematiek rond waardevolle sociale woningbouw wil ik inzetten op een gezond en werkbaar evenwicht tussen erfgoedwaarde, bewoonbaarheid, energetische performantie en economische haalbaarheid.

Veranderingsgericht bouwen

Elke bouwcampagne, elke architecturale of stedenbouwkundige ingreep geeft mee vorm aan de historische gelaagdheid van onze gebouwde omgeving. Het bouwmeesterschap heeft de architectuurproblematiek altijd breed benaderd. De aandacht beperkte zich nooit tot de creatie van architectuur vandaag, maar ging ook uit naar de toekomst van het gebouwde patrimonium. 'Culturele duurzaamheid' was al een sleutelbegrip in de visie van de eerste bouwmeester. Publieke gebouwen

geven de eigentijdse overheid een gezicht, brengen bepaalde waarden tot uitdrukking en vervullen een voorbeeldfunctie, maar het zijn ook de monumenten van morgen: ze moeten succesvol doorgegeven kunnen worden aan volgende generaties. Duurzaamheid betekent in deze dat we niet alleen bouwen volgens de huidige behoeften, maar evengoed gericht op de toekomstige noden en dus op verandering.

Leren uit de eigen erfgoedtrajecten

Het bouwmeesterschap heeft steeds ingezet op de kwaliteitsvolle omgang met erfgoed, vanuit de overtuiging dat een zorgzame aanpak gebaseerd is op kennis en inzicht in het bestaande patrimonium, gecombineerd met ontwerptalent voor nieuwe functies. Elke renovatie of herbestemming behelst ingrepen die precies moeten worden vormgegeven. Dit vergt een deskundige én inventieve aanpak. Zo zijn in de Open Oproep de voorbije zestien jaar heel wat erfgoedprojecten de revue gepasseerd. Tijdens de procedures gingen vaak diverse visies met elkaar in confrontatie of dialoog. Met het oog op de creatie van een breder draagvlak voor een dynamische omgang met ons erfgoed wil ik publieke bouwheren en andere geïnteresseerden informeren over goede voorbeelden, zowel uit de Open Oproep als andere. Dit ‘corpus’ kan de visievorming helpen voeden.

5.4 ——— Een doelmatig publiek opdrachtgeverschap en ondernemerschap

Teneinde de doelstellingen van ruimtelijke kwaliteit, verdichting en maatschappelijke meerwaarde optimaal te kunnen bereiken, wil ik publieke actoren en lokale overheden vertrouwd maken met de ondernemerslogica van de bouw- en vastgoedmarkt. Het aldus verworven inzicht kan ingezet worden om met de beperkte overheidsmiddelen tegelijk ruimtelijke en economische meerwaarde te genereren en om economische winsten te herinvesteren in maatschappelijke doeleinden. Het zal leiden tot evenwichtige onderhandelingen met private partijen, en een billijke verdeling van maatschappelijke en particuliere winsten. Zo kan bijvoorbeeld gedacht worden aan diverse vormen van ‘onderhandelingsstedenbouw’ waarbij bijkomende dichtheid wordt toegestaan in ruil voor meer groene ruimte (of het opgeven van elders gelegen bouwrechten), voor kwalitatieve aanleg van publieke ruimte, voor de inbreng van woonfuncties op met openbaar vervoer goed ontsloten locaties, voor de injectie van bijkomende ondersteunende functies, enzovoort.

Dergelijke operationele en financiële optimalisaties kunnen in een aantal gevallen baat hebben bij een projectmontage met bijkomend aan te trekken private partijen, al dan niet binnen het kader van een publiek-private samenwerking (PPS). Het lopende DBFM-programma Scholen van Morgen, dat het ontwerp, de bouw, de financiering en het 30-jarig onderhoud van 182 scholenbouwprojecten omvat en waarin het Team Vlaams Bouwmeester, als operationele partner, mee de keuze van de ontwerpen organiseert en advies verleent bij de uitwerking ervan, vormt reeds een goed voorbeeld. In het kader van de uitrol van het Decreet betreffende de alternatieve financiering van schoolinfrastructuur via projectspecifieke DBFM-overeenkomsten kunnen potentiële bouwheren opnieuw een beroep doen op het Team Vlaams Bouwmeester voor een gelijkaardige adviesverstrekking en ondersteuning. Een verdere verkenning van de mogelijkheden voor het genereren van maatschappelijke winsten in

PPS in diverse sectoren maakte in 2014-2015 reeds het voorwerp uit van een onderzoekstraject in samenwerking met het Vlaams Kenniscentrum PPS en PMV. Ik wens in te zetten op een verdere, structurele samenwerking met beide partners.

5.5 ————— Regelgeving als proactief kwaliteitsinstrument

Ruimtelijke en architecturale ontwerpen ontstaan binnen een complex wetgevend kader. Een project moet, om vergunbaar te zijn, rekening houden met regels en normen. Deze kunnen algemeen geldend zijn (burgerlijk wetboek, EPB-regelgeving...), samenhangen met de bestemming van het gebouw (wooncode, toegankelijkheidsnormen van openbare gebouwen, brandveiligheidsnormen...) of locatiegebonden zijn (RUP's, verkavelingsvoorschriften, lokale parkeernormen...). Deze regelgeving ontstaat vanuit een kwaliteitszorg rond bepaalde thema's (hygiëne, veiligheid, gezondheid, beeldkwaliteit...), en vertaalt deze bezorgdheid in kwantificeerbare en verifieerbare voorschriften. In deze vertaalslag verdwijnt de oorspronkelijke bezorgdheid van de wetgever echter soms naar de achtergrond. Bovendien worden alternatieve oplossingen om hetzelfde doel te bereiken, onmogelijk gemaakt. Daarom wil ik pleiten voor een regelgeving die werkt als een proactief kwaliteitsinstrument, die ruimte laat voor de creativiteit van het ontwerpproces, die flexibel is en toekomstbestendig. Daartoe lijkt het me nodig veel explicieter te vermelden welke intenties en resultaten men met voorschriften wil bereiken. Elke oplossing die geheel of gedeeltelijk buiten de regels valt, kan dan worden toegelaten indien ze de beoogde resultaten minstens even goed waar maakt, en door alle betrokken stakeholders en overheden wenselijk wordt geacht. In dit geval zal een goedkeuring door een onafhankelijke kwaliteitskamer nodig zijn. In concreto wil ik deze benadering toepassen in de diverse projecten en adviezen die door het Team Vlaams Bouwmeester worden begeleid/geformuleerd, alsook als aandachtspunt meenemen bij alle vormen van overleg die plaatsvinden binnen onze transversale taakstelling in samenwerking met alle beleidsdomeinen.

Naast de bouw- en ruimte-regelgeving liggen ook andere juridisch-financiële oorzaken mee ten grondslag aan ondoordacht ruimtegebruik. Zo blijken onder andere de wet op de gemeentefinanciering, de pachtwet, de beperkte meeneembaarheid van registratierechten, de berekening van het kadastraal inkomen, de eenzijdige benadering van duurzaamheid in de EPB-regelgeving, de wet op de mede-eigendom, de fiscale aanmoediging van bedrijfswagens en huiseigenaarschap (ten nadele van huur) enzovoort... diverse negatieve ruimtelijke effecten te sorteren. Ik wil de achterliggende mechanismen opsporen en onder de aandacht brengen, om ons ruimtegebruik op een integrale manier aan te pakken.

5.6 ——— Samenwerking over de grenzen heen

Het Vlaamse grondgebied maakt deel uit van een veel ruimer orohydrografisch, economisch en cultureel samenhangend systeem: de Maas-Schelde-Rijn-delta, ook Eurodelta genoemd. De Eurodelta deelt een ontwikkelingsgeschiedenis waarin de bevolking(sgroei) altijd gespreid is geweest over de vele steden, stadjes en dorpen die de regio rijk was. Die gedeconcentreerde groei heeft geleid tot een uniek stedelijk systeem met 20 miljoen mensen op relatief korte afstand van elkaar, dat zich fundamenteel onderscheidt van andere metropolen als Londen en Parijs. Dit verspreid verstedelijkte gebied wordt niet afgebakend door bestuurlijke of administratieve grenzen, maar strekt zich uit tot Noordrijn-Westfalen en Wallonië. Ook Brussel maakt er integraal deel van uit. Binnen dit systeem stellen zich een aantal ruimtelijke problemen en uitdagingen, die niet stoppen aan de randen van gewesten of landen. Vraagstukken van ruimtelijke ordening, leefmilieu en mobiliteit kennen per definitie geen grenzen; hun aanpak vergt een bovenlokale visie en samenwerking.

Bouwmeesteroverleg

Om deze ruimere visie te bewaken, wil ik in de eerste plaats nauw samenwerken en overleggen met mijn verschillende collega-bouwmeesters. De Nederlandse Rijksbouwmeester, de Bouwmeester van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Cellule architecture de la Fédération Wallonie-Bruxelles maar ook de verschillende stadsbouwmeesters (Antwerpen, Charleroi en binnenkort Gent) zijn onmisbare partners voor het Vlaamse bouwmeesterschap.

Gezamenlijke ontwerpagenda's

De grootstedelijke dynamiek en problematiek van Brussel dient aangepakt te worden via samenwerking tussen de gewesten. Specifiek wat betreft de Vlaamse rand rond Brussel zijn verdichting en kernversterking zeer belangrijk om de groene gordel te redden van verdere verkaveling en om voldoende kritische massa te creëren voor een performant voorstadsnetwerk van openbaar vervoer. Ook de grote 'armaturen' van de Brusselse regio, zoals de luchthaven van Zaventem, de Brusselse ring en het Zoniënwoud, kunnen niet zonder bovenlokale ruimtelijke aanpak. Voor de begeleiding van Vlaamse projecten in Brussel zal nauw samengewerkt worden met de Bouwmeester van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Ook een structurele samenwerking met het ministerie van Infrastructuur en Milieu van de Rijksoverheid en met de Rijksbouwmeester van Nederland spreekt vanzelf. Zo staan de volgende initiatieven reeds in de steigers: het ontwikkelen van een gedeelde agenda voor ruimtelijk onderzoek en beleid en het verder werken aan het Belgisch-Nederlands ontwerp onderzoek gelanceerd binnen Labo Ruimte – Lage Landen.

5.7 ——— Bijdragen aan de architectuurcultuur in Vlaanderen

Het bouwmeesterschap reikte van meet af aan verder dan de projectmatige advisering en ondersteuning van publieke opdrachtgevers. Via de organisatie van studie- en contactdagen, het initiëren van onderzoek, de uitgave van publicaties, de organisatie van workshops en lezingen heeft het steeds ook gewerkt als een platform waar niet alleen ontwerpers en publieke opdrachtgevers, maar ook critici, onderzoekers, designers en kunstenaars met elkaar in gesprek konden gaan. Het bouwmeesterschap is dan ook, net als het iets jongere Vlaams Architectuurinstituut (VAi), het product van een inhaalbeweging die in Vlaanderen tijdens de jaren 1980 werd ingezet: waar vernieuwende architecten voordien vrij geïsoleerd opereerden, ontstonden door de inzet van een aantal pioniers geleidelijk een discursief kader en publieke fora, waar hedendaagse architectuur kon worden getoond en ruimtelijke kwesties aan de orde gesteld. Die Vlaamse 'architectuurcultuur' – historische reflectie, aandacht voor internationale ontwikkelingen en realisaties, voor stadscultuur en ruimtelijke ordening, het opzoeken van de dialoog met de beeldende kunst, met andere disciplines en met een breed publiek... – mag nu vanzelfsprekend en verworven lijken, ze is in feite van heel recente datum en dient blijvend te worden gevoed en bevorderd.

Reflectie met het oog op goed publiek opdrachtgeverschap en visionair beleid

Via diverse culturele initiatieven op stedelijk niveau (Architectuur als Buur in Gent, Stad aan de Stroom in Antwerpen, Stad en Architectuur in Leuven...) raakten publieke bouwheren en beleidsmakers in de hoger beschreven inhaalbeweging betrokken (denk naast de aanstelling van een Vlaams Bouwmeester bijvoorbeeld aan de lancering van Stedenbeleid in 2002). De vraag naar goed publiek opdrachtgeverschap en kwaliteitsgestuurde architectuurwedstrijden stond voortaan op de agenda. Precies in die werking van architectuurcultuur als katalysator voor beleid,¹⁰ blijft voor het bouwmeesterschap een voorname rol weggelegd. Ik wil met het Team Vlaams Bouwmeester onderzoek, reflectie en uitwisseling blijven initiëren en/of faciliteren, opdat publiek opdrachtgeverschap, architecturaal en ruimtelijk beleid in Vlaanderen voeling zouden houden met de (internationale) ontwikkelingen in het architectuurveld en er constant door zouden worden geïnspireerd.

Kennisdeling, debat en brede communicatie

Het in 2012 geopende Atelier Bouwmeester in de Ravensteingalerij is een krachtig communicatie-instrument gebleken en een motor voor het culturele aspect van de werking van het Team Vlaams Bouwmeester. Het Atelier geeft het bouwmeesterschap niet alleen een gezicht in de stad: als toegankelijke en zeer centraal gelegen plek in de nabijheid van een openbaar vervoersknooppunt en van enkele grote culturele instellingen, leent het zich ook uitstekend voor het samenbrengen van betrokkenen en geïnteresseerden in het kader van informele publieke momenten en het houden van kleine tentoonstellingen en presentaties. Ik wens in de toekomst op een gelijkaardige laagdrempelige manier, in goede samenwerking met diverse partners (het VAi, de Vlaamse Vereniging voor Ruimte en Planning VRP, Ruimte Vlaanderen enz.), te blijven inzetten op kennisdeling, debat,

¹⁰ Sofie De Caigny - Katrien Vandermarliere, 'More than punctual interventions: Cultural Events, Competitions and Public Debates as Impetus for Architectural Culture in Flanders, 1974-2000', in: *Autonomous Architecture in Flanders*, Leuven University Press, 2016, p. 57.

het belichten van goede voorbeelden en sensibilisering. Ik wens dit te doen vanuit een voorbeeldige, zichtbare en toegankelijke infrastructuur in Brussel. Daarbij zal ook aandacht gaan naar een brede sensibilisering van de burger en een daadwerkelijk maatschappelijk bereik, in functie van gereduceerd ruimtegebruik en duurzame ontwikkeling. Het komt er niet alleen op aan, expertise breed toegankelijk te maken maar ook, vanuit een bottom-upbenadering, maatschappelijke noden te detecteren. We denken onder meer mee na over de organisatie van een Brusselse architectuurbiënnale naar het voorbeeld van de jongste edities van de Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam (IABR): een cultureel leerplatform voor ruimtelijke en stadsontwikkeling, waar urgente maatschappelijke thema's kunnen worden geagendeerd. De reeks workshops Designing the Future (i.s.m. IABR, Architecture Workroom Brussels, de VRP en de Brusselse Bouwmeester), die in het Atelier Bouwmeester plaatsvonden van december 2016 tot februari 2017, kunnen een eerste stap in die richting betekenen.

Aandacht vragen voor de billijke honorering van ontwerp en ontwerpend onderzoek

Vlaamse architecten zijn getraind om complexe opdrachten aan te pakken met weinig middelen. Zo illustreerde de Vlaamse bijdrage aan de jongste editie van de architectuurbiënnale in Venetië (2016, team BRAVOURE) hoe vakmanschap, ook binnen prangende beperkingen, 'ruimte kan maken'. Dit metier wordt echter nog steeds te zeer als vanzelfsprekend beschouwd en – in letterlijke zin – ondergewaardeerd. De ontwikkeling van een Vlaamse architectuurcultuur sinds de jaren 1980 heeft de erkenning van de conceptuele en creatieve arbeid die in het veld geleverd wordt weliswaar doen toenemen, maar tegelijk is de economische waardering ervan steeds verder achteruitgegaan. Reeds het oudste instrument van het bouwmeesterschap, de Open Oproep selectieprocedure voor ontwerpers, onderscheidde zich door een consequente aandacht voor de billijke vergoeding van de ingediende voorstellen. Het correct honoreren van de corebusiness van de architect, de erkenning van de waarde van ontwerpende conceptuele arbeid, en – daarmee samenhangend – het belang van een gezond bedrijfsklimaat in de architectuursector (denk aan de 'schijnzelfstandigheid' van het kwetsbare freelancestatuut in vele ontwerp bureaus als gevolg van te lage erelonen) blijven aandachtspunten, waar ik publieke opdrachtgevers en beleidsmakers verder rond wil informeren en sensibiliseren.

Synergie opzoeken met ontwerpopleidingen en onderzoeksprogramma's

Het onderwijs (architectuur, stedenbouw, planologie, vastgoedkunde...) vormt ongetwijfeld een van de belangrijke kanalen om nieuwe inzichten rond open ruimte, verdichting, bouwen en wonen breed ingang te doen vinden en de broodnodige cultuuromslag in deze te bewerkstelligen. Als neutrale partner kan het Team Vlaams Bouwmeester met dit doel de verschillende ontwerpopleidingen samen rond de tafel brengen, bijvoorbeeld in het kader van thematische ontwerpstudio's of andere educatieve projecten.

Structurele samenwerking met het departement Cultuur rond het thema kunst in opdracht

De conceptnota 'Vernieuwd bouwmeesterschap' bepaalt onder meer dat 'kunst in opdracht' niet langer tot de taakstelling van het bouwmeesterschap behoort. Op 1 januari 2016 werd de kunstcel, die sedert het aantreden van de eerste Vlaamse Bouwmeester b0b Van Reeth integraal deel

uitmaakte van het Team Vlaams Bouwmeester, dan ook ondergebracht bij het departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media. Binnen Cultuur maakt de kunstcel momenteel een doorstart als landelijk expertisecentrum en worden de opgebouwde kennis en ervaring ingezet voor het uittekenen van een volwaardig kunstopdrachtenbeleid voor de publieke ruimte. Een evaluatietraject m.b.t. het decreet op de integratie van kunst in overheidsgebouwen is lopende. De kunstcel zet vanuit haar nieuwe positie in op het verbinden van het professionele kunstenveld met de belanghebbenden uit de (publieke en private) opdrachtcontext en het publiek domein door het initiëren van een 'Platform'. Ik blijf als Bouwmeester betrokken bij het uittekenen van een nieuw kunstopdrachtenbeleid en ons team zal structureel met de kunstcel (en het toekomstige platform) samenwerken om publieke opdrachtgevers die in het kader van een bouwproject een kunstopdracht wensen uit te schrijven, van de nodige begeleiding te voorzien in functie van kwaliteitsvolle resultaten.

Leo Van Broeck
Vlaams Bouwmeester